

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”
ИНСТИТУТ ЗА ПЕРСПЕКТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
ЗА ОТБРАНАТА
НАУЧНА СЕКЦИЯ
„ВОЕННА ИСТОРИЯ И ПАТРИОТИЧНО ВЪЗПИТАНИЕ”

ПОДПОЛКОВНИК ИНЖЕНЕР
ЗЛАТКО МОМЧИЛОВ ИВАНОВ

ОПИТЪТ ОТ УЧАСТИЕТО НА ФОРМИРОВАНИЯТА ОТ
БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ В ОПЕРАЦИИ НА НАТО В АФГАНИСТАН

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за получаване на образователна и научна степен „доктор”
област на висше образование 9. „Сигурност и отбрана“,
професионално направление 9.1. „Национална сигурност“,
научна специалност „Организация и управление
извън сферата на материалното производство
(управление на сигурността и отбраната)”

Научен ръководител:
доцент доктор Максим Любенов Карев

СОФИЯ, 2019

Дисертационният труд е обсъден и приет на разширен съвет на научна секция „Военна история и патриотично възпитание” в Института за перспективни изследвания за отбраната на Военна академия „Георги Стойков Раковски” с протокол № 2/18.01.2019 г. и е предложен за защита пред научно жури.

Авторът на дисертационния труд е докторант чрез самостоятелна подготовка в научна секция „Военна история и патриотично възпитание” в Института за перспективни изследвания за отбраната на Военна академия „Георги Стойков Раковски”.

Дисертационният труд се състои от 197 страници

Основен текст – 190 страници

Литературни източници – 85

Таблицы – 18

Фигури – 2

Графики – 17

Брой на публикациите по дисертацията – 4

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 28.03.2019 г. от 14:30 часа в зала А3 на Военна академия „Георги Стойков Раковски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в стая № 206 в преподавателския корпус на Военна академия „Георги Стойков Раковски“.

Рецензенти:

1. Професор д.н. Румен Иванов Кънчев
2. Доцент д-р Петър Георгиев Димитров

Автор: Златко Момчилов Иванов

Тема: Опитът от участието на формированията от Българската армия в операции на НАТО в Афганистан

Отпечатан: 2019 г.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Вид на дисертационния труд

Дисертацията има характер на научноизследователски труд с формулирани работна хипотеза, цел и задачи. Обхваща: увод; основна част, включваща три глави; общи изводи; заключение; библиография/списък с използваната литература.

Актуалност на проблема

Темата е актуална и безспорно представлява интерес, което се обуславя от наложилата се в последните няколко десетилетия тенденция на участието на Република България в операции по поддържане на международния мир и сигурност и необходимостта от събиране, анализиране, обобщаване и разпространение на натрупания опит от тези операции.

В последните 25 години Българската армия натрупа значителен опит от участие в операции по поддържане на международния мир и сигурност. Участието в тези операции не преминава гладко и безпрепятствено. Българската армия започва първата задгранична мисия недостатъчно подготвена и екипирана, като в същото време военнослужещите ни се сблъскват с много предизвикателства от различен характер: от знания и умения за езикова комуникация с партньорите в сложна многонационална среда, аклиматизацията и логистичното устройване в тежка физикогеографска среда, познаването на нравите и обичаите на местното население, до изпълнението на задачите в мисията. В хода на операциите зад граница Република България дава двадесет и три жертви, а също така и много ранени военнослужещи.

Ангажиментите на Република България към международния мир и сигурност очертават и в бъдеще необходимостта от участие на контингенти от Българската армия в международни операции извън територията на страната. Приносът към международния мир и сигурност е от стратегическо значение за утвърждаването на страната ни като фактор на сигурност и стабилност в региона. Участието в операциите по поддържане на международния мир и сигурност с високо подготвени и добре екипирани формирования и в бъдеще ще допринесе за издигане на авторитета на Българската армия и имиджа на страната ни като достоен и надежден съюзник.

В процеса на провеждане на тези операции се проявява и обективната необходимост от изучаване, трениране и приложение на нова

материя в областта на военните знания – знания, които са необходими не само за провеждане на бойни операции, но и такива за действия в условия на отсъствие на интензивни военни конфликти по време на стабилизиране и възстановяване на страни и народи, засегнати от конфликти. Страните от НАТО и ЕС реализират необходимостта и развиват системи за изучаване на тези новости, формулиране на поуки (уроци) и внедряването им в тренировъчните процеси с цел повишаване на ефективността и ефикасността на военните формирования при изпълнението на задачите по поддържане на международния мир и сигурност.

Като се има предвид посоченото до тук, може да се направи извода, че е необходимо изучаването и анализирането на опита от участието на Българската армия и този на съюзниците и партньорите в операции по поддържане на международния мир и сигурност. Този опит служи не само за повишаване на ефективността на текущите операции зад граница, в които участва Българската армия, но също така и за повишаване на реалните способности на формированията, за усъвършенстването на доктриналната база и обогатяването на летописите на близката ни военната история. Участието на Българската армия в операцията на Международните сили за поддържане на сигурността в Афганистан (International Security Assistance Force – ISAF) е едно от най-мащабните и най-продължителните участия в мисии зад граница и е изключително важно да се анализира и изучи натрупания опит.

Цел на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е да се синтезира и разпространи натрупаният опит от участието на български военни контингенти в операции на НАТО в Афганистан чрез изследване и анализиране на цялостния процес по подготовката и изпълнението на поставените им задачи.

В приложен план дисертационният труд е насочен към предлагането на подходи и препоръки за подготовка и участие на български военни контингенти в мисии зад граница.

Обект и предмет на дисертационния труд

Обект на дисертационния труд са българските военни контингенти, участвали в операции на НАТО в Афганистан.

Предмет на дисертационния труд е процесът на формиране, подготовка и участие на контингенти от Българската армия в операции зад граница.

Основни задачи

1. Да се проследят и анализират физикогеографските характеристики и се направи исторически преглед на конфликтите в Афганистан чрез систематично изследване на литературните източници.

2. Да се анализира българския опит от участия в операции и мисии извън територията на страната.

2.1. Правно основание за участие в мисии зад граница.

2.2. Исторически преглед на участие в мисии зад граница до присъединяване на Република България към Международните сили за поддържане на сигурността в Афганистан (International Security Assistance Force – ISAF) и участието на български военни контингенти в ISAF.

3. Да се обобщи и анализира натрупания опит от участие на български военни контингенти в мисии на НАТО в Афганистан.

Работна хипотеза

Дългогодишният опит от участието на българските военни контингенти в операцията на ISAF в Афганистан води до повишаване способностите на формированията от Българската армия, като цяло и в частност на качеството на подготовката, подобряване на осигуряването и натрупване на ценен опит от командирите, щабовете и формированията, което е положителна предпоставка за успешното изпълнение на задачи в бъдещи мисии.

Методика на изследването

Методиката на изследването включва прилагането на аналитичен и концептуален подход, при който се използват методите на събиране на данни и информация от различни източници, анализ и интерпретация на резултати от изследвания, структурирано стандартизирано интервю, статистически методи на анализ.

Комбинираното използване на тези методи дава възможност за осъществяването на връзки между различните резултати и изводи, което е основа за всеобхватно и задълбочено изследване на участието на български военни контингенти в мисии на НАТО в Афганистан.

Период на изследването: месец ноември 2016 – месец ноември 2018.

Ограничения

- В изследването е разгледан българския опит от участие в мисията на Международните сили за поддържане на сигурността в Афганистан – ISAF за периода 2002 – 2014 г., както и опита от участие в мисията „Решителна подкрепа” след 2014 г. до днес.

- В изследването се работи само с неклассифицирана информация.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран в съответствие с поставените цел, научноизследователски задачи, работна хипотеза, обект и предмет на изследването и отразява възприетия от автора подход към проблематиката.

Състои се от въведение, три глави с изводи към всяка от тях, заключение, списък на използваната литература (85 източника), таблици (18), фигури (2) и графики (17).

Съдържание на дисертационния труд

Във *въведението* е представена актуалността на разглеждания проблем, като е обоснована необходимостта от разработването на дисертационния труд. Формулирани са целта, основните задачи, ограниченията, работната хипотеза и методите, използвани при провеждането на изследването.

Първа глава. Афганистан – характеристика на региона, история, геополитическо разположение и интересите на великите сили

В първа глава е извършено изследване на литературните източници и са анализирани физикогеографските характеристики, население, етноси и религия както и исторически преглед на конфликтите в Афганистан.

Изводи от първа глава

1.3.1. Географските граници, етническият състав и геополитическата ориентация на Афганистан е функция на многовековното геополитическо съперничество между Великобритания и Русия.

1.3.2. Водените три войни от Англия срещу Афганистан в продължение на почти 100 години оказват изключително негативно влияние върху развитието на икономиката на страната. В резултат на тези войни афганистанският народ се оказва разделен, а формирането на афганистанската държава среща много препятствия по пътя си.

1.3.3. Изтеглянето на Съветския съюз от Афганистан води до свалянето (1992 г.) на поддържаното от него правителство, гражданска война и идването на талибаните на власт през 1996 г., вследствие на което от Афганистан започват да планират и осъществяват серия от терористични атаки по целия свят.

1.3.4. От вътрешнополитическа гледна точка конфликта в Афганистан има далеч по-дълбоки основи и зад външните идеологически и религиозни различия се крие вековното племенно, етническо и родово съперничество за власт в страната.

Втора глава. *Българското участие в операцията на ISAF в Афганистан*

Във втора глава последователно са разгледани въпросите и е направен анализ на литературните източници относно правно-нормативната база на българското участие в операции за поддържане на международния мир и сигурност, българският опит от участия в операции и мисии извън територията на страната до присъединяването на Република България към Международните сили за поддържане на сигурността в Афганистан, както и присъствието на НАТО в Афганистан в периода 2001 – 2014 г., познат като „Войната срещу тероризма“, операция „Трайна свобода“ и сформирани на Международни сили за поддържане на сигурността в Афганистан (International Security Assistance Force – ISAF).

Извършен е също и исторически преглед на участието на Въоръжените сили на Република България в операцията на ISAF в Афганистан (2002-2014).

Изводи от втора глава

2.5.1. Участието на Въоръжените сили на Република България в операции зад граница е съобразено с външнополитическите приоритети на страната, характера на операциите и тяхната степен на значимост в рамките на общата политика на НАТО, договореностите със съюзните и коалиционните партньори, оперативните способности и ресурсните възможности.

2.5.2. Съвместното участие с Многонационалните сили в операцията в Афганистан допринася за развитие и укрепване на военното сътрудничество, повишаване на оперативната ни съвместимост и придобиване на ценен опит при използване на съвременни форми, способности и прийоми в борбата срещу асиметричните заплахи.

2.5.3. Постоянното увеличаване на числеността на българския контингент през годините и поемането на допълнителни задачи е израз на последователно провежданата от страната ни политика, насочена изцяло в подкрепа на усилията на международната общност за установяване на траен мир и стабилност в Афганистан.

2.5.4. След участието в Камбоджа и Ирак, Афганистан е най-голямото предизвикателство за Въоръжените сили на Република България, което се характеризира с натрупването на голям опит от участия в операции по поддържане на мира.

2.5.5. Въпреки положените усилия от многонационалните сили и международната общност, Афганистан продължава да има характеристиките на „провалена държава”, като централното правителство в Кабул така и не успява да наложи контрол върху всички региони на страната и в този смисъл представлява сериозен нерешен проблем за цялата международната система.

Трета глава. *Опитът от участието на български военни контингенти в операции на НАТО в Афганистан*

Трета глава има за основна цел да отговори на въпроса как протича процесът по формиране и подготовка на българските военни контингенти за участие в мисии по поддържане на сигурността в Афганистан и чрез емпирично изследване на опита от участие на военнослужещи от Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия в операции на НАТО в Афганистан да обобщи добри практики чрез анализиране на оценката на български военнослужещи за организацията, провеждането и приключването на мисии извън територията на страната.

3.2.1. Методика на изследването

3.2.1.1. Предмет на изследването е подготовката, провеждането и приключването на участие на български военнослужещи в мисии извън територията на страната.

3.2.1.2. Обект на емпиричното изследване са 45 военнослужещи с опит от участия в мисии.

3.2.1.3. Период на изследването: юли – декември 2018 година.

3.2.1.4. Цел: Да се обобщят добри практики чрез изследване оценката на български военнослужещи за организацията, провеждането и приключването на мисии извън територията на страната.

3.2.1.5. Задачи:

1. Да се проведе емпирично изследване на подготовката, провеждането и приключването на участие на български военни контингенти в мисия извън територията на страната.

2. Да се анализират получените резултати от проведеното емпирично изследване.

3. Да се оформят изводи и препоръки с практическа насоченост.

3.2.1.6. Работна хипотеза:

Очакванията са резултатите от емпиричното изследване да покажат текущото състояние и да открият тенденциите в дългогодишния опит от участието на българските военни контингенти в операцията на ISAF в Афганистан.

Основанията за формулирането на работната хипотеза се свързват с впечатленията от собствен и споделен опит на участници в мисии зад граница.

3.2.1.7. Извадка: Изследвани са 45 военнослужещи (офицери и сержанти) с опит от участия в мисии (от 1 до 6). От изследваните 43-ма са мъже и 2 са жени. Всички са информирани за целите на изследването и са се отзовали доброволно. Запазена е поверителността на споделения личен опит и впечатления от участия в мисии, като въпреки личното участие резултатите от изследването се представят анонимно и в анализа не се отчитат заеманите длъжности по време на мисията, званията, полът и възрастта на изследваните лица. Изследваните военни експерти са участници в различни мисии извън територията на страната – всички в мисията ISAF, както и малка част от тях – в други мисии.

3.2.1.8. Метод

За емпиричното изследване е конструирано структурирано стандартизирано интервю от 14 въпроса, 3 от които съдържат по 2 подвъпроса. Следователно общият брой въпроси, на които изследваните лица отговарят, е 17.

Интервюто е предпочетено сред методите за събиране на данни, свързани с участия в мисии, тъй като то предоставя възможност на изследваните да отговорят в тази насока и пълнота, които те сами определят съобразно с проблема, спрямо който е формулиран въпросът.

Освен това интервюто е предпочетено като подходящ метод за изследване на експертното мнение на интервюираните, доколкото военнослужещите, които участват в изследването, се възприемат от изследователя като експерти с опит в изследваната област. Този аспект има ключово значение за установяване на валидността на резултатите от изследването.¹

При провеждане на изследване с един инструмент – интервю, прогноза за надеждността може да се направи, когато инструментът е

¹ Каплан, Р., Д. Сакъзо. Психологическо тестване: Принципи, приложения и проблеми. София, Изток-Запад, 2013, с. 227 – 253.

едновременно структуриран и стандартизиран – тоест въпросите се представят в една и съща последователност и в един и същи вид на всички изследвани лица. С тази цел, както и с цел избягване влиянието на изследвателя, което е в основата на грешки, причинени от трудността при правенето на точни, логически наблюдения и преценки, интервюто е предоставено напечатано на бланка (файл) и отговорите са предоставени също в писмен вид.

Данните от изследването са анализирани със статистически методи (програма IBM SPSS.19)²: описателна статистика и многомерно скалиране.

² Ганева, З. Да преоткроем статистиката с IBM SPSS Statistics. Елестра ЕООД, 2016.

3.2.2. Резултати от изследването

3.2.2.1. Представяне на резултатите

Първият етап от анализа на резултатите представлява проверка на честотното разпределение на посочените отговори (таблица 3.1.).

Таблица 3.1. Описателна статистика на резултатите от интервюто.

№ на въпроса	Съдържание на въпроса	Брой изследвани лица	Брой валидни отговори	Мода
1	Защо решихте да вземете участие в мисия?	45	45	3
2	Как премина предварителната подготовка?	45	45	1
3	Какви затруднения срещнахте при дислокацията и ротацията?	45	45	1
4.1	Какви лични ограничения изпитахте?	45	45	1
4.2	Какви професионални ограничения изпитахте?	45	45	1
5.1	С какви трудности се сблъскахте по време на мисията?	45	45	6
5.2	Как преодоляхте трудностите?	45	37	1
6	Какви затруднения срещнахте при ротацията и завръщането?	45	41	1
7	Какви добри практики и поуки можете да споделите?	45	45	3
8	Кои професионално значими черти се изграждат и развиват по време на мисия?	45	45	3
9	Защо си заслужава да участва човек в мисия като вашата?	45	44	1
10	Какви затруднения са срещнали близките ви?	45	43	1
11	Какъв интересен случай от мисията разкажете пред близките?	45	45	1
12	Какви препоръки имате към човек, подготвящ се за мисия?	45	45	4
13.1	В колко мисии сте участвали?	45	45	1
13.2	Има ли различия в организацията на мисиите, в които сте участвали?	45	45	4
14	Какво сме пропуснали да попитаме?	45	45	1

Резултатите от интервюто са представени таблично отделно за всеки въпрос.

Отговорите на Въпрос 1. от анкетата са представени в таблица 3.2.

Таблица 3.2. Разпределение на отговорите на Въпрос 1 в проценти.

Въпрос 1. Защо решихте да вземете участие в мисия?				
Отговори	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент

Валидни	1. Опит	16	35,6	35,6	35,6
	2. Финанси	12	26,7	26,7	62,2
	3. Опит и финанси	17	37,8	37,8	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Разпределението на отговорите на първи въпрос показва разбирането на изследваните експерти за наличието на два основни мотива: професионален опит и финанси. Всички отговори включват един от двата или едновременно двата мотива.

Таблица 3.3. представя отговорите на втори въпрос.

Таблица 3.3. Разпределение на отговорите на Въпрос 2. в проценти.

Въпрос 2. Как премина предварителната подготовка?					
Отговори		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Без трудности, добре	24	53,3	53,3	53,3
	2. Под необходимото ниво	6	13,3	13,3	66,7
	3. Твърде продължителна	8	17,8	17,8	84,4
	4. Трудности от логистичен и финансов характер	5	11,1	11,1	95,6
	5. Липса на връзка между подготовката и дейностите по време на мисията	1	2,2	2,2	97,8
	6. Липса на обратна връзка	1	2,2	2,2	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Резултатите показват, че 24 от изследваните военни експерти определят предварителната подготовка като *безпроблемна*. Останалите 21 намират различни проблеми в провеждането ѝ, между които се открояват *продължителността* (8 отговора), *нивото* (6 отговора) и затруднения от логистичен и финансов характер (5 отговора). Въпреки че останалите два отговора са формулирани от по един изследван експерт, те също заслужават внимание, защото посочват други аспекти на проблемите в

подготовката – липсата на връзка, както между подготовката и дейностите по време на мисията, така и обратната връзка от участниците в мисия.

Таблица 3.4. представя отговорите на трети въпрос.

Таблица 3.4. Разпределение на отговорите на Въпрос 3. в проценти.

Въпрос 3. Какви затруднения срещнахте при дислокацията и ротацията?					
Отговори		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Нормално, без проблеми	26	57,8	57,8	57,8
	2. Затруднена адаптация към климата	4	8,9	8,9	66,7
	3. Продължителна ротация	6	13,3	13,3	80,0
	4. Продължителен престой на междинно летище	2	4,4	4,4	84,4
	5. Логистични затруднения	2	4,4	4,4	88,9
	6. Организационни затруднения	4	8,9	8,9	97,8
	7. Межкултурни различия	1	2,2	2,2	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Резултатите показват, че 26 от изследваните експерти не срещат затруднения по време на дислокацията и ротацията. Сред проблемите, отбелязани от останалите 19 интервюирани, са продължителната ротация – 6 отговора, проблемна адаптация поради големите различия в климата – 4 отговора, също 4 отговора са свързани с проблеми в организацията, 2-ма експерти отбелязват като проблем продължителния престой на междинно летище, 2-ма отбелязват логистични затруднения и 1 – културните различия като източник на затруднение.

Четвърти въпрос включва два подвъпроса, които са представени в таблици 3.5.1. и 3.5.2.

Таблица 3.5.1. Честотно разпределение на отговорите на Въпрос 4.1. в проценти.

Въпрос 4.1. Какви лични ограничения изпитахте?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. В личен план – нямам	17	37,8	37,8	37,8
	2. Липса на близки и приятели	16	35,6	35,6	73,3
	3. Ограничено лично пространство	10	22,2	22,2	95,6
	4. Ниско заплащане	2	4,4	4,4	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

На въпроса „Какви лични ограничения изпитахте по време на мисията?“ 17 от изследваните военни експерти отговарят, че не са изпитали ограничения в личен план, 16 експерти отчитат липсата на близки и приятели като лично ограничение, 10 експерти акцентират на ограниченото лично пространство и 2-ма – на ниското заплащане.

Отговорите на въпроса „Какви професионални ограничения изпитахте по време на мисията?“ са представени в таблица 3.5.2.

Таблица 3.5.2. Разпределение на отговорите на Въпрос 4.2. в проценти.

Въпрос 4.2. Какви професионални ограничения изпитахте?					
Отговори		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Професионални ограничения - нямам	21	46,7	46,7	46,7
	2. Естеството на работа	15	33,3	33,3	80,0
	3. Логистична зависимост, включително от американска страна	5	11,1	11,1	91,1
	4. Организация и администриране от българска страна	1	2,2	2,2	93,3
	5. Съобразяване с обичаите на страната домакин	1	2,2	2,2	95,6
	6. Английският език	1	2,2	2,2	97,8

	7. Преборване с предразсъдъците за величие на др. нации и изграждане на авторитет	1	2,2	2,2	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

21 от изследваните лица отбелязват, че не са изпитали липсата на професионални ограничения по време на мисията. Останалите 24 експерти отбелязват различни професионални ограничения: в естеството на работата (15 отговора), в логистичната зависимост от друга страна (5 отговора), останалите 4 отговора съдържат различни аспекти на професионалните предизвикателства по време на мисия, включително съобразяване със страната домакин и представителите на другите нации, езикови ограничения, организационни и административни неуредици.

Пети въпрос от интервюто също включва два подвъпроса, представени съответно в таблица 3.6.1. и 3.6.2.

Таблица 3.6.1. Разпределение на отговорите на Въпрос 5.1. в проценти.

Въпрос 5.1. С какви трудности се сблъскахте?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Трудности - не съм имал	9	20,0	20,0	20,0
	2. Климат и постоянно променяща се обстановка	2	4,4	4,4	24,4
	3. Комуникация с други нации и колеги	6	13,3	13,3	37,8
	4. Комуникации поради амортизирана техника	4	8,9	8,9	46,7
	5. Логистичен характер – екипировка, консумативи, неподходяща техника	6	13,3	13,3	60,0
	6. Лично естество, адаптация	13	28,9	28,9	88,9
	7. Несвойствени задачи	1	2,2	2,2	91,1
	8. Специфика на изпълняваната длъжност	4	8,9	8,9	100,0

Въпрос 5.1. С какви трудности се сблъскахте?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Трудности - не съм имал	9	20,0	20,0	20,0
	2. Климат и постоянно променяща се обстановка	2	4,4	4,4	24,4
	3. Комуникация с други нации и колеги	6	13,3	13,3	37,8
	4. Комуникации поради амортизирана техника	4	8,9	8,9	46,7
	5. Логистичен характер – екипировка, консумативи, неподходяща техника	6	13,3	13,3	60,0
	6. Лично естество, адаптация	13	28,9	28,9	88,9
	7. Несвойствени задачи	1	2,2	2,2	91,1
	8. Специфика на изпълняваната длъжност	4	8,9	8,9	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Липсата на трудности отбелязват 9 изследвани лица. 13 експерти отбелязват като лично затруднение адаптацията към новата работна среда, 6 изследвани откриват трудности в комуникациите с другите нации и колегите, също 6 отговора са свързани с трудности от логистичен характер – екипировка, консумативи, неподходяща техника. Трудност представляват също така комуникациите по повод амортизирана техника – 4 отговора, спецификите на длъжността – 4 отговора, климатът и постоянно променящата се обстановка – 2 отговора, изпълнението на несвойствени задачи – 1 отговор.

Таблица 3.6.2. Разпределение на отговорите на Въпрос 5.2. в проценти.

Въпрос 5.2. Как преодоляхте трудностите?				
Отговори	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент

Валидни	1. Преодоляване чрез взаимни компромиси, самодисциплина и професионализъм	16	35,6	35,6	35,6
	2. Безвъзмездна помощ от американските партньори	2	4,4	4,4	40,0
	3. Собствени сили и средства – професионализъм и помощ от националния командир	10	22,2	22,2	62,2
	4. Не срещнах трудности	9	20,0	20,0	82,2
	5. Липсва отговор	8	17,8	17,8	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Взаимни компромиси, самодисциплина и професионализъм посочват като средство за преодоляване на трудностите 16 от изследваните експерти. Със свои сили и средства, както и с помощ от националния командир преодоляват трудностите 10 експерти. 9 експерти потвърждават отговора си, че не са изпитали трудности, 2 отговора регистрират безвъзмездна помощ, оказана от американски партньори. 8 изследвани лица не отговарят на този въпрос.

Следващият въпрос от интервюто се отнася за затруднения при ротацията и завръщането. Резултатите са представени в таблица 3.7.

Отговорите на Въпрос 6. са обособени в четири групи: 28 експерти не срещат затруднения в процеса на ротация и завръщането; 11 експерти отбелязват различни аспекти на процеса, които внасят известни затруднения – лични (например нетърпение), административни и организационни; 2-ма отбелязват като проблемни някои междуличностни отношения; 4-ма не са формулирали отговор на този въпрос.

Таблица 3.7. Разпределение на отговорите на Въпрос 6. в проценти.

Въпрос 6. Какви затруднения срещнахте при ротацията и завръщането?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Ротация - без затруднения	28	62,2	62,2	62,2

	2. С известни затруднения – нетърпение; ограничения в личен багаж; организационни; административни от ръководството	11	24,4	24,4	86,7
	3. Междупличностни взаимоотношения	2	4,4	4,4	91,1
	4. Липсва отговор	4	8,9	8,9	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Следващият въпрос в интервюто се отнася за добрите практики и поуки от участието в мисия. Резултатите са представени в таблица 3.8.

Таблица 3.8. Разпределение на отговорите на Въпрос 7. в проценти.

Въпрос 7. Какви добри практики и поуки можете да споделите?					
	Отговор	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Няма такива/нямам отговор	6	13,3	13,3	13,3
	2. Работа в екип	7	15,6	15,6	28,9
	3. Проява на професионализъм	13	28,9	28,9	57,8
	4. Добра комуникация за постигане на успех	7	15,6	15,6	73,3
	5. Придобиване на опит и неговото предаване	5	11,1	11,1	84,4
	6. Толерантното отношение на по-голяма част от коалиционните партньори	2	4,4	4,4	88,9
	7. Включването ми като инструктор за следващите екипи	1	2,2	2,2	91,1
	8. Основната поука е: не заминавай на мисия неосигурен	1	2,2	2,2	93,3
	9. Разтоварващи дейности/ релакс	3	6,7	6,7	100,0
		Общо	45	100,0	100,0

Отговорите на този въпрос формират 9 категории. 13 експерти отбелязват добри практики в различни прояви на професионализъм, 7 отбелязват положителни резултати в комуникациите, също 7 – в работата в екип, 6 експерти не откриват такива/ нямат отговор на въпроса, 5-ма посочват важността на придобития опит и неговото предаване, 3-ма – в уменията да се практикуват разговарващи дейности/ релакс, 2 отговора акцентират на толерантното отношение от страна на коалиционните партньори, 1 експерт намира добра практика в привличането си като инструктор след завръщането от мисия, 1 експерт формулира поука относно необходимостта от предварителна адекватна подготовка за мисията.

Отговорите на Въпрос 8. от интервюто са представени в таблица 3.9.

Таблица 3.9. Разпределение на отговорите на Въпрос 8. в проценти.

Въпрос 8. Кои професионално значими черти се изграждат и развиват?					
Отговори		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Работа в екип	12	26,7	26,7	26,7
	2. Обмяна на опит с коалиционните партньори	8	17,8	17,8	44,4
	3. Дисциплина, издръжливост – психическа и физическа, отговорност	17	37,8	37,8	82,2
	4. Умения за вземане на решения в специфична среда	3	6,7	6,7	88,9
	5. Мотивация за изпълнение на определени задачи	1	2,2	2,2	91,1
	6. Доизграждане на военнотружещия чрез разширяване на мирогледа	4	8,9	8,9	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Изследваните експерти акцентират на следните професионално значими черти: дисциплинираност, физическа и психическа издръжливост, отговорност (17 отговора), разширяване на мирогледа (4 отговора),

мотивираност (1 отговор); умения за: работа в екип (12 отговора), общуване, обмяна на опит с коалиционните партньори (8 отговора); вземане на решения в специфична среда (3 отговора).

Таблица 3.10. съответства на отговорите на Въпрос 9. от интервюто и изразява честотното им разпределение.

Въпросът „защо си заслужава да участва човек в мисия като вашата?“ получава пет групи отговори. 19 експерти акцентират на ползата от придобития професионален опит от работа в многонационална среда.

Таблица 3.10.Разпределение на отговорите на Въпрос 9. в проценти.

Въпрос 9. Защо си заслужава да участва човек в мисия като вашата?					
Отговори		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Натрупва професионален опит и работа в многонационална среда	19	42,2	42,2	42,2
	2. Професионален опит и финансова помощ	16	35,6	35,6	77,8
	3. Предизвикателство	3	6,7	6,7	84,4
	4. За пари	3	6,7	6,7	91,1
	5. Не си заслужава	3	6,7	6,7	97,8
	6. Липсва отговор	1	2,2	2,2	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Към тази група отговори се добавят още 16, които освен професионалния опит отбелязват и финансовата помощ към семейния бюджет. 3 отговора акцентират на предизвикателствата, други 3 – отделно на парите, 3-ма считат, че не си заслужава участието в мисия, 1 изследвано лице не е формулирало отговор.

Следващият въпрос насочва вниманието на интервюираните към семействата и близките, които може да срещнат затруднения по време на отсъствието им.

Отговорите на този въпрос са представени в таблица 3.11. Значителна част от отговорите (18) отбелязват тревожността и притесненията за живота и здравето на заминалия на мисия близък човек. 8

експерти отбелязват затруднения от битов характер, които близките са преживели по време на мисията.

Таблица 3.11. Разпределение на отговорите на Въпрос 10. в проценти.

Въпрос 10. Какви затруднения са срещнали близките ви?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Тежко/трудно, тревожно и притеснително заради отсъствието	18	40,0	40,0	40,0
	2. Затруднения от битов характер	8	17,8	17,8	57,8
	3. Не са срещали затруднения	5	11,1	11,1	68,9
	4. Подкрепят ме, проявяват разбиране, свикнали са	7	15,6	15,6	84,4
	5. Укрепващо за семейните взаимоотношения	3	6,7	6,7	91,1
	6. Липса на психологическа подкрепа	2	4,4	4,4	95,6
	7. Липсва отговор	2	4,4	4,4	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

7 експерти отбелязват подкрепата, която получават, други 3-ма считат участието си в мисия за укрепващо семейните отношения. 2 отговора насочват вниманието към липсата на психологическа подкрепа за семействата по време на мисия. Според отговорите на 5 експерти близките им не са срещали трудности, 2-ма не са формулирали отговор на този въпрос.

Резултатите от Въпрос 11. са представени в таблица 3.12.

Таблица 3.12. Разпределение на отговорите на Въпрос 11. в проценти.

Въпрос 11. Какъв интересен случай от мисията разказвате пред близките?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Няма, не се сещам	11	24,4	24,4	24,4

2. Спецификата на работата не позволява споделянето им	4	8,9	8,9	33,3
3. Успешно комуникиране, без да знаеш английски език	1	2,2	2,2	35,6
4. Има много интересни преживявания	6	13,3	13,3	48,9
5. Непризнателност/ незаинтересованост от наша страна при отлично изпълнени служебни задължения	2	4,4	4,4	53,3
6. Приятелските взаимоотношения с другите нации	7	15,6	15,6	68,9
7. Рискови ситуации	9	20,0	20,0	88,9
8. С разминаването в естеството на длъжностите, които изпълнявах преди мисията и по време на мисията	1	2,2	2,2	91,1
9. Завръщането у дома – вълнение	1	2,2	2,2	93,3
10. Интересни случаи при опознаване на базата и техниката	2	4,4	4,4	97,8
11. Други - награждаването на колегите	1	2,2	2,2	100,0
Общо	45	100,0	100,0	

Отговорите са разпределени в 11 групи. Една част от експертите – 11 души, отбелязват, че не се сещат или няма такъв случай, който да разкажат пред близките си. Други 9 експерти отбелязват, че споделят различни рискови ситуации, в които са попадали по време на мисията. 7 разкажат примери за приятелски отношения с представители на други нации, 6-ма имат много и различни примери, които разкажат, 4-ма не споделят поради спецификата на работата си, 2-ма имат интересни примери от периода на опознаването на базата и техниката, 2-ма – от липсата на внимание и признаване на постижения и отлични резултати, 1 – от комуникиране без достатъчно владение на чужд език, 1 – от разминаването на длъжностите у дома и на мисия, 1 – от награждаването на колеги, 1 – от вълнението, изпитвано при завръщането у дома.

Резултатите от обработката на Въпрос 12. са представени в таблица 3.13.

Таблица 3.13. Разпределение на отговорите на Въпрос 12. в проценти.

12. Какви препоръки имате към човек, подготвящ се за мисия?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Работа в екип	1	2,2	2,2	2,2
	2. Езикова подготовка	9	20,0	20,0	22,2
	3. Физическа и психическа подготовка	14	31,1	31,1	53,3
	4. Практическа подготовка и познаване на СОП	15	33,3	33,3	86,7
	5. Търпение и уважение към колегите си	3	6,7	6,7	93,3
	6. Внимание/ съсредоточеност и дисциплина	1	2,2	2,2	95,6
	7. Особеностите на страната домакин	1	2,2	2,2	97,8
	8. Осъществяване на връзка с тези, които в момента са на същата мисия	1	2,2	2,2	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Отговорите на този въпрос се обособяват в 8 категории, като три от тях са водещи. 15 експерти подчертават значението на практическата подготовка и познаването на стандартните оперативни процедури, 14 – физическата и психическата подготовка, 9 – езиковата подготовка. Към тях се добавят 3 отговора, свързани с необходимостта от търпение и уважение към колегите, 1 – от умения за работа в екип, 1 – от необходимостта да се спазва дисциплината и от съсредоточеност, внимание при изпълнение на задачите, 1 – от познаване на особеностите на страната домакин, 1 отговор насочва към необходимостта да се осъществи връзка с колежата, който по време на подготовката изпълнява същата длъжност.

Отговорите на Въпрос 13.1. и 13.2. са представени съответно в таблица 3.14.1. и 3.14.2.

Таблица 3.14.1. Разпределение на отговорите на Въпрос 13.1. в проценти.

13.1. В колко мисии сте участвали?					
Отговори		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Една	17	37,8	37,8	37,8
	2. Две	11	24,4	24,4	62,2
	3. Три	7	15,6	15,6	77,8
	4. Четири	5	11,1	11,1	88,9
	5. Пет	1	2,2	2,2	91,1
	6. Шест	1	2,2	2,2	93,3
	7. Няколко	3	6,7	6,7	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Отговорите на този въпрос показват, че 17 от изследваните експерти имат опит от участие в една мисия, 11 – в две, 7 – в три, 5 – в четири, 1 – в пет, 1 – в шест, трима са посочили като отговор „няколко“.

Втората част на Въпрос 13. е предназначена да потърси мнението на изследваните експерти относно организацията на мисиите, в които те са участвали или имат информация за това.

Сред отговорите на този въпрос се открояват две категории, които представят мненията съответно на мисионери с опит (15 отговора „всяка мисия е сама за себе си според задачите“) и без опит (14 отговора „участвал съм в една мисия“). Останалите отговори се групират от едната крайност – „много добра“, „добра“ (общо 7 отговора) до другата крайност – 3 отговора „под всякаква критика“, 2 отговора „изразява се в многото наряди“. Останалите 4 отговора изразяват мнението „не намирам динамика“ и „не се забелязва особен прогрес в организацията на мисиите“.

Таблица 3.14.2. Разпределение на отговорите на Въпрос 13.2. в проценти.

13.2. Има ли различия в организацията на мисията?					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Много добра организация	2	4,4	4,4	4,4

	2. Добра	5	11,1	11,1	15,6
	3. Под всякаква критика	3	6,7	6,7	22,2
	4. Всяка мисия е сама за себе си според задачите	15	33,3	33,3	55,6
	5. Не намирам динамика	2	4,4	4,4	60,0
	6. Изразява се в многото наряди	2	4,4	4,4	64,4
	7. Не се забелязва особен прогрес в организацията на мисиите	2	4,4	4,4	68,9
	8. Участвал съм в една мисия	14	31,1	31,1	100,0
	Общо	45	100,0	100,0	

Въпрос 14. от интервюто цели да предостави възможност на експертите за изразяване на собствено мнение по въпрос, който изследователите са пропуснали да формулират и който е свързан с предмета на изследването. Отговорите са представени в таблица 3.15.

Таблица 3.15. Разпределение на отговорите на Въпрос 14. в проценти.

Въпрос 14. Какво сме пропуснали да попитаме?					
	Отговори	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1. Не се сещам/ няма	23	51,1	51,1	51,1
	2. Заплащането е малко	2	4,4	4,4	55,6
	3. Слаба логистика	2	4,4	4,4	60,0
	4. Недостатъчна/пропуски в предварителната подготовка	3	6,7	6,7	66,7
	5. Въпросникът е изчерпателен	8	17,8	17,8	84,4
	6. Запазване на високо ниво на професионализъм по време на мисията	3	6,7	6,7	91,1
	7. Отговорността за подготовката на контингентите е задължение на командирите от всички степени	1	2,2	2,2	93,3

8. Всяка мисия е различна сама по себе си и винаги има какво да се доизкаже	3	6,7	6,7	100,0
Общо	45	100,0	100,0	

23 отговора на този въпрос са формулирани с думите „не се сещам“, „няма“. Към тях може да бъде добавена и формулировката „въпросникът е изчерпателен“ – 8 отговора, както и 3 отговора „всяка мисия е сама за себе си и винаги има какво още да се доизкаже“. Останалите отговори акцентират както върху различни проблеми от организацията на мисиите – логистични проблеми, ниско заплащане, пропуски в предварителната подготовка, така и върху необходимостта от прояви на професионализъм и отговорност на командирите от всички нива за резултатите от мисията.

За надеждността на данните от дадено интервю критично значение има структурата. В подкрепа на това заключение е аксиоматичното правило, че „надеждността е два пъти по-голяма при структурираните, отколкото при неструктурираните интервюта“,³ тъй като надеждността на интервюто се отнася до стабилността, сигурността или съгласуваността на резултатите.

Работата с качествени данни от интервюто не позволява прилагането на методи за проверка на средноаритметични стойности и стандартни отклонения, както и факторен или корелационен анализ.

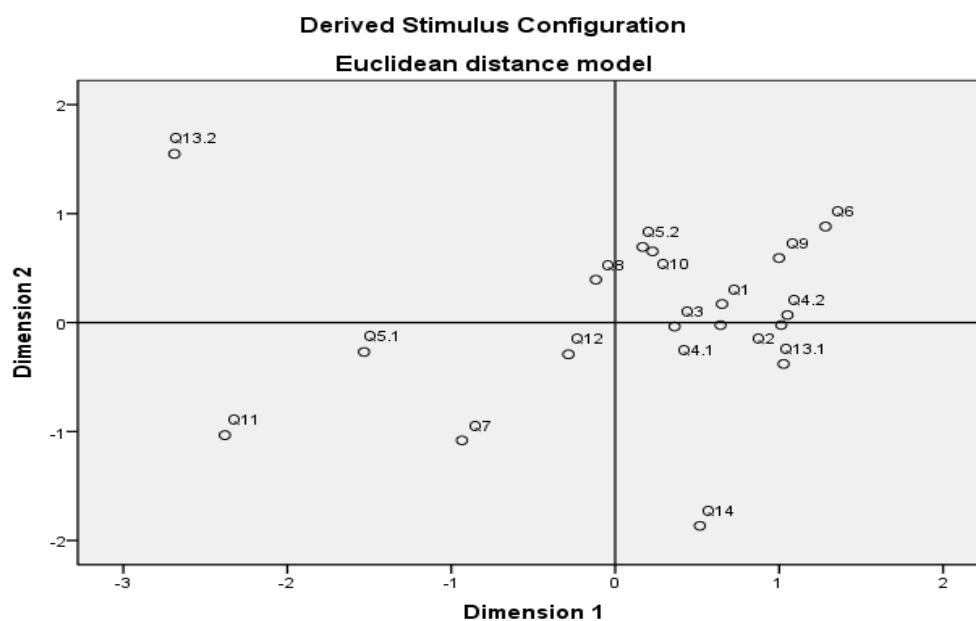
Затова вторият етап от статистическия анализ е проверка с метода „многомерно скалиране“, който се приема за подходящ метод за проверка на надеждността на изследването, тъй като чрез *многомерно скалиране* програмата изчислява броя избори и вариации по всеки въпрос и ги съотнася, като ги разполага в двуизмерното пространство⁴, както е представено във фигура 3.1.

Удобството на този статистически метод се изразява в графичното изобразяване на близост/сходство или отдалеченост/различие между въведените променливи чрез представяне на стойностите от множество изследвани дименсии в двуизмерното пространство. По този начин изследователят получава информация за близост (сходство) или отдалеченост (различие) на изследваните променливи.

³ Пак там, с. 251.

⁴ IBM SPSS. Multidimensional Scaling: https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/en/SSLVMB_22.0.0/com.ibm.spss.statistics.help/spss/base/idh_alsc.htm. (10.01.2019, 10:07).

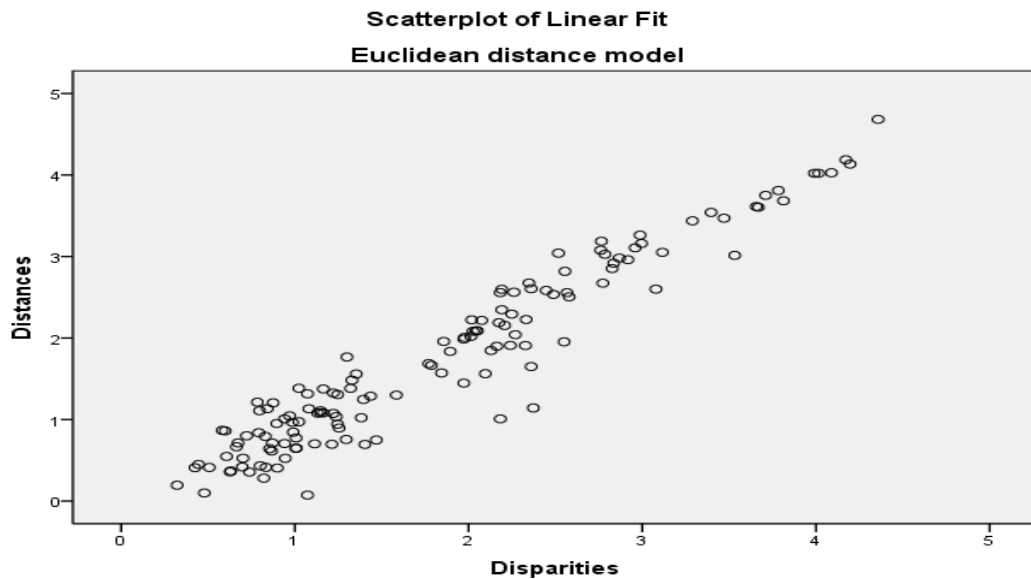
Фигура 3.1. Резултати от многомерно скалиране

Данните от интервюто са подложени на анализ по метода на многомерното скалиране. На програмата IBM SPSS.19 е зададена команда да създаде разстояния от данните, като изчисли коефициента хи-квадрат. Данните са нестандартизирани и матрицата създава дистанции между променливите. Критериите за оценка на модела са: стрес-коефициент (s), брой итерации, коефициент за съответствие R^2 и линейно съответствие на теоретичния модел.

Моделът, получен при обработката на резултатите, е с висока стойност на коефициента за съответствие ($R^2=0,92226$ при максимална стойност 1) – първи критерий, ниска стойност на стрес-коефициента ($s=0,15312$ при възможна минимална стойност 0,005) – втори критерий. Третият критерий за съответствие на модела е броят итерации – в този случай моделът е изчислен чрез 4 итерации (по подразбиране компютърът извършва 30 итерации и ако не бъде получен съответстващ модел, преустановява процедурата). Четвърти критерий е линейното съответствие на теоретичния модел, представено на фигура 3.2.

Фигура 3.2. Графика на линейното съответствие

Графиката на линейното съответствие показва групиране на обектите от изходните данни близо до линията в теоретичния модел, като по този начин потвърждава надеждността на теоретичния модел.

3.2.3. Обсъждане

Резултатите от проведеното изследване **потвърждават хипотезата:** резултатите от емпиричното изследване разкриват текущото състояние и открояват тенденции от опита на български военни контингенти в операциите на НАТО в Афганистан.

Споделеният опит от организацията на мисиите, подготовката, провеждането и приключването им, представен от 45 изследвани военнослужещи, разкрива актуалното състояние и предоставя информация за следващ анализ и интерпретация.

Извършената проверка за надеждност на получените резултати показва много добро съответствие между емпиричните резултати и теоретичния модел.

От отговорите, които изследваните военни експерти с опит от мисии дават, може да се направи заключението, че водещи мотивацията им за участие са два мотива – професионален опит и финанси. Професионално значимите черти, необходими за изпълнение на задачите по време на мисията са дисциплинираност, физическа и психическа издръжливост, отговорност, отвореност за нов опит – широта на миогледа, умения за работа в екип, обмяна на опит и вземане на решения в специфична среда.

Тези отговори се потвърждават и чрез цялостната оценка на мотивацията за участие, в която отново се отбелязват професионалният опит и финансовата помощ към семейния бюджет, които в известен смисъл

са отговор на тревожността и притесненията, изпитвани от близките на военнослужещия в мисия, и акцентират на необходимостта от психологическа подкрепа за семействата.

Въпреки че като цяло подготовката се счита за безпроблемна, може да се обърне внимание на нейната продължителност, ниво на съответствие със задачите в мисията, решаването на логистични и финансови затруднения и намирането на подходящ начин за осигуряване на обратна връзка.

Дислокацията и ротацията са оценени преобладаващо като безпроблемни, специално внимание интервюираните обръщат на продължителността на ротацията, необходимостта от подготовка за адаптация към различния климат, културните различия на страната-домакин и партньорите от НАТО, и по възможност решаване на проблема с престоя на междинно летище.

Сред личните ограничения, изследваните военнослужещи отбелязват липсата на близки и приятели, ограниченото лично пространство и нивото на заплащането.

Професионалните ограничения се изразяват в естеството на работата, логистичната зависимост от друга страна, езикови затруднения.

Допълнително предизвикателство се открива в адаптацията към новата работна среда и непрестанно променящата се обстановка.

Ротацията и завръщането са коментирани в положителен аспект с акцент на личните преживявания – нетърпението, междуличностните взаимоотношения, административни и организационни затруднения.

Добри практики и поуки, споделени от изследваните, съдържат различни прояви на професионализъм, положителни резултати в междуличностното общуване, работата в екип и споделяне на опит, както и в уменията да се практикуват разтоварващи дейности. Това наблюдение се потвърждава от отговорите на въпроса за споделяне на опит чрез примери за преодоляване на рискови ситуации, интересни случаи от периода на опознаването на базата и техниката и затруднения в общуването на английски език.

Подготовката за мисия според изследваните е необходимо да включва: практическа подготовка, познаване на СОП, физическа и психическа подготовка, езикова подготовка и предварителна връзка с колегата, който изпълнява същата длъжност по време на подготовката.

Необходимо е да се обърне внимание както на обратната връзка по време на мисия, така и на адекватното признаване на постижения и лични резултати от страна на командирите на всички нива.

Изследваните експерти подчертават уникалността на мисиите, в които са участвали и важноста на предварителната подготовка, откъдето следва значението на цялостната организация за успешното участие на български военни контингенти в мисии зад граница.

Резултатите от интервюто са доказателство за неговата валидност по външен критерий – експертна оценка. Към критерия за валидност се отнася становището на изследваните, че въпросникът е изчерпателен.

3.2.4. Ограничения:

- В планирането на изследването, провеждането му и обсъждането на резултатите са отразени оценките само на участвали в мисии зад граница, изведени от приложения метод, без да са изследвани отговорни ръководители от всички степени във военната организация.

- С цел осигуряване на обективността на резултатите изследването е анонимно.

- Прилагането на един метод – разработеното за целите на изследването интервю, ограничава възможностите за изследване в рамките на избрания метод.

- Резултатите от изследването представят честотното разпределение на дадените отговори и надеждността на изследването за организацията, провеждането и приключването на мисии, която изследваните военнослужещи, участвали в мисии зад граница, дават в периода на изследването.

- Анализът и интерпретацията на резултатите от емпиричното изследване отразяват оценките на изследваните военнослужещи и не могат да бъдат генерализирани за всички участници в мисии извън територията на страната.

3.2.5. Обобщение

Оценката, която изследваните военнослужещи, участвали в мисии извън територията на страната, дават за организацията, провеждането и приключването на мисии, е натрупан ценен опит, повишаващ способностите на формированията от Българската армия и е положителна предпоставка за успешното изпълнение на задачи в бъдещи мисии.

Опитът от участие на военнослужещи в мисии зад граница е процес, който следва да бъде изследван периодично, тъй като всяко следващо изследване допринася за познаване на текущото му състояние.

Съпоставката на резултатите от поредица изследвания може да осигури на ръководството на Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия необходимата информация за предприемане на адекватни мерки при необходимост.

3.2.6. Изводи и препоръки за практиката

3.2.6.1. Тъй като резултатите от проведеното емпирично изследване на опита от участие на военнослужещи в мисии зад граница показват висока надеждност, може да се направи изводът, че изследваните военнослужещи оценяват натрупания опит като ценен, повишаващ способностите на формированията от Българската армия, което е положителна предпоставка за успешното изпълнение на задачи в бъдещи мисии.

3.2.6.2. С цел подобряване на цялостната организация по подготовката, провеждането и приключването на мисии извън територията на страната би могло да се проведе допълнително изследване чрез други методи – например беседа, анкета, в които вниманието да се насочи към конкретни проявления на разбиранията на изследваните за споделяне на натрупания личен и професионален опит.

3.2.6.3. В резултат от проведеното изследване организационните влияния върху подобряване на организацията, провеждането и приключването на мисии зад граница могат да се реализират чрез насочване на вниманието към отговорността на командирите и началниците от всички степени във военната организация.

3.3. Изводи от трета глава

3.3.1. Последователно е разгледан процесът на формиране и подбор на военнослужещите за участия в мисии извън граница, основани на принципите на *доброволност* и по *квоти*.

3.3.2. Анализирана е непосредствената и специализираната подготовка на отделните групи, формиращи военния контингент, в съответствие със заеманите позиции от военнослужещите по време на мисията.

3.3.3. Резултатите от проведеното емпирично изследване на опита от участие на военнослужещи в мисии зад граница показват, че натрупания опит се оценява като ценен и полезен за формированията от Българската армия, което е положителна предпоставка за постигане на желания успех в бъдещи мисии.

IV. ИЗВОДИ

и предложения за научни и научноприложни приноси

1. Общи изводи:

1.1. Чрез анализ на литературни източници по проблема в исторически аспект са проследени външните и вътрешни предпоставки за неугасващия и до днес конфликт в Афганистан.

1.2. Законодателството на Република България, съобразно което се осъществява участието на български военни контингенти в операции по поддържане на мира, е напълно хармонизирано с международното по отношение на мироопазването.

1.3. Участието на български военни контингенти в операции по поддържане на международния мир и сигурност (ОПММС) еволюира през последните десетилетия и вследствие на натрупания теоретичен и практически опит в това отношение, Република България се нарежда сред надеждните партньори в НАТО и ЕС.

1.4. Създадената добра организация за формирането, предварителната и специализирана подготовка на българските военни контингенти за участия в мисии извън граница, е гарант за успешното изпълнение на задачите в района на провежданата мисия, както и за приключването на самата мисия.

1.5. Получените резултати от проведеното изследване потвърждават работната хипотеза, като обосновават и доказват повишените способности на формированията от Българската армия, в резултат на натрупания опит от участието им в мисии зад граница.

2. Научните приноси на дисертацията се изразяват в следното:

2.1. Проведено е цялостно теоретично изследване относно формирането, подготовката и изпращането на български военни контингенти за участия в мисии зад граница.

2.2. Чрез анализ на участието на български контингенти в мисии зад граница след Първата световна война до наши дни, е обогатена теорията на поуките от практиката и добрите практики в Българската армия.

2.3. Статистическият анализ на данните от проведеното емпирично изследване доказва, че натрупаният опит от участие на военнослужещи в мисии зад граница се оценява като ценен, повишаващ способностите на формированията от Българската армия и е положителна предпоставка за успешното изпълнение на задачи в бъдещи мисии.

3. Научноприложни приноси на дисертацията:

3.1. Резултатите от проведеното емпирично изследване разкриват значението на цялостната подготовка и могат да допринесат за нейното подобряване чрез разкриването на нейните компоненти.

3.2. Проведеното изследване и резултатите от него подчертават значението на отговорността на командирите и началниците от всички степени във военната организация и са резултат, който може да бъде използван за подобряване на цялостната организация, провеждане и приключване на мисии зад граница.

Резултатите от проведеното изследване могат да послужат за развитието на държавната политика и нормативната уредба в сектор *сигурност и отбрана*, както и в процеса на организация, подготовка и изпращане на български военни контингенти зад граница за изпълнение на мисии по поддържане на международния мир и сигурност.

V. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА

1. *Иванов, З.* **Операцията на НАТО „Обединен защитник“**. Военна академия „Г. С. Раковски“. Списание „Военен журнал“ бр. 1-4/2017 г. ISSN 0861-7392, стр. 223-229.

2. *Иванов, З.* **НАТО в Афганистан 2001 – 2014 г.** // В Сборник доклади от научна конференция „Актуални проблеми на сигурността“ 25-26 октомври 2018 г., В. Търново. Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, Central and Eastern European Online. Електронно издание, ISSN 2367-7473, стр. 68-78.

3. *Карев, М., Иванов, З.* **Формиране и подготовка на българските военни контингенти за участие в мисии по поддържане на сигурността в Афганистан.** // В Сборник доклади от научна конференция „Актуални проблеми на сигурността“ 25-26 октомври 2018 г., В. Търново. Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, Central and Eastern European Online. Електронно издание, ISSN 2367-7473, стр. 136-146.

4. *Карев, М., Иванов, З.* **Изследване опита на военнослужещи, участвали в мисии на НАТО в Афганистан.** Военна академия „Г. С. Раковски“. Списание „Военен журнал“ бр. 1/2019 г. ISSN 0861-7392, под печат.